

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Mező András:

**A katonai stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés
Magyarországon**

című Ph. D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Szenes Zoltán

egyetemi tanár

Budapest, 2019

1. A kutatási projekt áttekintése

A projekt célja stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés módszereinek feltárása volt. A kutatás megindításának oka pedig azok az anomáliák voltak melyek egyre nyilvánvalóbban jelezték a magyar doktrinális gondolkodás tartós válságát. Noha a magyar doktrinális gondolkodás gyökerei csak az 1990-es évek elejéig nyúlnak vissza, már a kezdettől fogva súlyos félreértések, fogalomzavarok terhelték. Akkor, a még az alapvetően a szovjet hadtudomány befolyása alatt álló magyar gondolkodók nem tudták élesen elkülöníteni egymástól a „katonai stratégia” és a „katonai doktrína” fogalmakat, nem ismerték a közöttük lévő viszonyt és hierarchiát. Az egyértelmű és világos terminológia hiányát tetézte az, hogy a magyar Nemzeti Katonai Stratégia hosszú időn keresztül nem állt rendelkezésre és a politikai-stratégiai vezetés sokáig mindenféle útmutató nélkül hagyta a katonai doktrínafejlesztést.

A kutatás arra a sejtésre épült, hogy **vannak a stratégiai és a doktrinális gondolkodásnak sajátosságai és így a stratégia és doktrínafejlesztésnek léteznek általános elvei.** Ezeknek a sajátosságoknak a feltárása elősegíti a stratégia és doktrínák közötti koherenciát és megakadályozza az ellentmondásokat, illetve a fejlesztésre fordított erőforrások pazarlását. Ez a dolgozat központi koncepciója és a disszertáció alapvetően azokat a módszereket, eljárásokat és elveket igyekszik feltárni, amelyek biztos alapot nyújtanak, alacsony kockázatot jelentenek, és nagy hatékonyságot és időszerűséget biztosítanak a stratégiák és a doktrínák elkészítéséhez. A kutatás megmutatta, hogy a nemzet alapvető biztonságát szolgáló stratégiák kialakításában milyen racionális módszerességet lehet követni és rámutat arra, hogy az alapvető biztonsági stratégiák hiányában, a kétségtelenül hatalmas erőfeszítések ellenére doktrínafejlesztési törekvések eleve kudarcra voltak ítélve. Másfelől viszont a kutatási projekt váratlan eredményeként világossá vált, hogy a katonai doktrína nem kizárólag a stratégiafejlesztés függvénye, hanem fejlesztésének önálló módszerei vannak és az így megszülető **doktrínák értékes forrásai is lehetnek a stratégiai gondolkodásnak.**

1.1. Tudományos probléma megfogalmazása

Magyarországon a NATO-hoz való közeledés kezdete óta használják a „katonai doktrína” kifejezést, mind tudományos, mind katonai körökben, de konkrét jelentését a közelmúltig nem definiálták egyértelműen és értelmezésével, pontosabban félreértelmezésével még mindig negatív sztereotípiák vetődnek fel és a doktrínafejlesztést is szarkasztikus jelzőkkel illetik regresszív katonai gondolkodók. Sajnos ezeket a véleményeket alátámasztani látszik, hogy a magyar doktrinarendszer valóban súlyos belső ellentmondásokat hordoz és a NATO-szabványokkal is ellentétes. A magyar doktrínák készítői sokáig nem voltak tisztában a doktrínák céljával, rendeltetésével, nem kaptak egyértelmű útmutatást a politikai-stratégiai szinttől és híján voltak **világos, egységes módszertannak** is ezért felemás dokumentumok születtek és születnek még ma is.

1.2. Kutatási célok

E tekintetben a disszertáció legfőbb célja az volt, hogy azonosítsa azokat az irányelveket, igazodási pontokat és módszereket, melyek lehetővé teszik csekély idő- és erőforrás ráfordításával életképes, időszerű stratégiák és doktrínák készüljenek. Az irányelvek

azonosításával a dolgozat olyan módszertani keretet állított fel, amely egyértelműen definiálta mind három elemzési szinten szükséges és egymással összefüggő dokumentumok rendszerét.

- **Stratégiai szinten** a nemzet „nagystratégiája”, a nemzet, az állampolgárok erkölcsi elveiből, értékeiből és nézeteiből fakadó elgondolást és jövőképet jelent, melyet a mindenkori kormányzat igyekszik megfogalmazni és a nemzeti biztonsági stratégiában materializálni, testet adni neki. A nemzet ilyen formán artikulált stratégiájának megvalósításához a nemzeti erő valamennyi eszközét igénybe kell és lehet venni, melyeket a nemzeti biztonsági stratégia hangol össze. A rendelkezésre álló nemzeti erő összetevői közül a katonai komponens számít a legradicionálisabb és a legmarkánsabb összetevőnek, de napjaink konfliktusaiban már egyáltalán nem a leghatékonyabb és alkalmazása csak a nemzeti erő más tényezőivel kombinálva fejt ki hatását tartósan. A katonai erő fejlesztésével és alkalmazásával kapcsolatos elképzeléseket a nemzeti katonai stratégia fogalmazza meg, mely rögzíti a nemzeti célok közül a katonai komponens számára elérendő **célokat**, az elérésre kijelölt **eszközöket** és a **módszerekre** nézve is iránymutatást ad.
- Az összhaderőnemi műveleti **doktrínák szintjén** a katonai stratégia **módszereit** fogalmazzák meg a katonai tartomány (domén) számára értelmezhető módon. Ezek olyan felhatalmazó jellegű dokumentumok, melynek alkalmazásához ítélőképesség szükséges. Ezen a szinten azonban nem csak a stratégiai útmutatások egyszerű lebontása, a módszerek részletezése történik meg, hanem sokkal komplexebb folyamatok részeként dolgozzák ki a katonai módszereket, melyek így a stratégia készítésére is hatást gyakorol(-hat-)nak. A doktrínák tartalmazzák ugyanis a jelen műveleti során keletkező tapasztalatok feldolgozásának eredményeit, a tudományos igényű jövőkutatás során megállapított, a jövőben bekövetkező és előre látható képességhiányok kezelésének módszereit és e kettő szintézisét, a koncepciófejlesztés és kísérletek során kialakított és bizonyítottan életképes koncepciókat.
- **Harcászati szinten** a műveleti doktrínák műfajától eltérően részletes előírásokat, normatív, kötelező jellegű dokumentumokat találunk. A szabályzatok azonban távolról sem függetlenek a doktrínáktól, azoknak alárendelve érvényesülnek, azokból származó elvek gyakorlati megvalósításának részleteit tartalmazzák. Míg tehát a doktrínák a közös gondolkodás alapjait rögzítik, addig a szabályzatok a konkrét tevékenységek részleteit írják elő.

2. Módszertan és hipotézisek

2.1. Felhasznált módszerek (kutatási módszerek)

A disszertáció alapvetően kvalitatív kutatási módszerekre támaszkodott. Felmerült ugyan a kvantitatív módszerek alkalmazása a doktrínafejlesztés magyar tapasztalatainak elemzése során (Magyarország hány STANAG-et fogatott el?, mennyit vezetett be?, milyen mértékben alakította át a magyar doktrínarendszert?, stb.), de a doktrinális hatások kimutatása, a koncepciók és tapasztalatok objektív számszerűsítése már semmiképpen sem lett volna megfelelő fókusz arra, hogy a kutatás eredményre vezessen. A kvalitatív módszerek ezzel szemben megfelelő perspektívát nyújtottak a stratégia- és doktrínafejlesztés vizsgálatához.

A disszertáció, igyekezett pozitívista, a létező valóságot bemutató, objektív leírás maradni, azért, hogy feltárhassa a magyar stratégiai és doktrinális gondolkodás sajátosságait, ám közben más, nemzetközi rendszerekkel is össze kellett vetni a magyar valóságot. A nemzetközi elméletek és gyakorlatok bemutatása olyan következtetésekkel járt, melyek kialakítottak egyfajta szubjektív értékítéletet, ezért a dolgozat a MH helyzetét már határozottan ezekhez a normákhoz méri, így a legfontosabb fejezet normativistává vált. Ezért tehát a kutatás meghatározóan a normatív szemléletű, kvalitatív módszertanú volt.

A kutatás kiinduló pontja a magyar doktrínafejlesztés, melyekkel kapcsolatban primer kutatásra került sor: megfigyelésre, elsődleges adatok gyűjtésére és elemzésére. A továbbiakban fókuszált kutatás keretében elsődleges forrásokra és másodlagos forrásokra alapozva lehetővé vált pontos kép kialakítása a stratégiai és doktrinális gondolkodásról. A tapasztalatfeldolgozás, a doktrína-, terminológia- és koncepciófejlesztés tekintetében doktrínák, útmutatók, kézikönyvek szolgáltak forrásként. Több alkalommal került sor személyes látogatásra nemzetközi (NATO) és nemzeti (brit, német és cseh) doktrínafejlesztő központokban és eredeti nyelvű (cseh, angol) kiadványokat, előadásokat is felhasználtam a disszertáció elkészítéséhez.

Stratégiafejlesztés vonatkozásában Resperger István tanulmányai (*A stratégia tervezés alapjai, A „diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a válságkezelésben, A nemzeti biztonsági stratégia tervezésének kérdései*, és megint *A stratégiai tervezés alapjai*) hívták fel a figyelmet néhány úttörő jellegű tanulmányra, melyeket felhasználtam, például: Arthur F. Lykke, Jr. több írását (*A methodology for developing a military strategy, Toward an understanding of military strategy*), valamint Harry R. Yarger-től (*Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation*), Henry C. Bartlett-től (*Art of Strategy and Force Planning*) P.H. Liotta-tól és Richmond M. Lloyd-től (*From here to there, The Strategy and Force Planning Framework*) egy-egy jelentős írást. Meg kell említenem továbbá Barakonyi Károly (*Stratégiai döntések*) munkáját, melyet a stratégia terminológiájának kialakításakor figyelembe vettem, de következtetései sokkal inkább vállalat irányítási stratégiákhoz illeszkednek.

A stratégia- és doktrínafejlesztés elemzése két kvalitatív módszertanon alapult: dokumentumelemzésen és egy szisztematikus megfigyelési folyamaton. A dokumentum elemzés során igyekeztem tisztázni a stratégiaalkotásának legáltalánosabb, legszélesebb körben elfogadott fogalmait, bemutattam stratégiák különféle szempontok szerinti osztályozását és készítésük elméletrendszerét.

A szintén kvalitatív dokumentumelemzésnek alávetett, a doktrínafejlesztés elméleti alapvetéseit tisztázó szövetségi dokumentumok rávilágítottak arra, hogy **a doktrínák fejlesztése egy nagyobb rendszer (a transzformáció) működésének eredménye, így csak akkor lehet önálló doktrínafejlesztésről beszélni, ha létezik és egymással kapcsolatban áll a transzformációs rendszer valamennyi eleme**: a jövőkutatás, a tapasztalatfeldolgozás, a koncepciófejlesztés és kísérletek is. Ezeknek az alapelveknek a tisztázása után egyértelművé vált az a mérce, melyhez mérni kell a különféle doktrínafejlesztési gyakorlatokat és ez eredményezte, hogy a disszertáció határozottan normativista irányba fordult. A NATO **doktrínafejlesztési rendszert külön szabvány (doktrína) határozza meg**. Leglényegesebb vonása az, hogy a doktrínákat az eddigi viszonylag statikus lineáris modell helyett inkább dinamikus körfolyamatként írja le. A doktrínafejlesztést a Szövetségi Műveleti Parancsnokság közreműködésével a Szövetségi Átalakítási (Transzformációs) Parancsnokság felügyeli. A Parancsnokság és alárendelt szervezetei, más szervezetek (Nemzetközi Katonai Törzs, Kiválósági Központok, NATO Szabványosítási Iroda, stb.)

bevonásával végzik a NATO transzformációs tevékenységét, azaz a szövetség felkészítését a jövő kihívásaira és az azonosított képességhiányok felszámolását, megszüntetését. A **transzformációs folyamat eredménye** a NATO új képessége mindig komplex, összetett megoldás melynek egyik összetevője a disszertáció szempontjából fontos doktrinális komponens azaz **új doktrína**.

A másik kvalitatív módszertan, melyet a disszertáció alkalmazott, szakmai látogatások voltak, mely során összegyűjtöttem a doktrínakészítés külföldi gyakorlatának tapasztalatait. A brit Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központban tett látogatás megmutatta, hogy a hogyan működik a hatékony és **rendszer személetű, nemzeti doktrínafejlesztés**. A doktrínafejlesztés folyamata szabályozott és centralizált. A központ viszonylag nagy szervezete, az ott felhalmozott, közvetlenül rendelkezésre álló és az alkalmanként közreműködő külsős szellemi kapacitás¹, az osztályok egymáshoz illeszkedő és egymást támogató feladatrendszere tökéletesen alkalmassá teszik arra, hogy az Egyesült Királyság saját, önálló doktrínarendszert fejlesszen, mégis forrásaik és kapacitásaik jelentősebb részét **nem áldozzák nemzeti doktrínák fejlesztésére**, hanem aktív, meghatározó közreműködői a szövetségi doktrínák megalkotásának. A szervezeti felépítés pontosan követi a **transzformációs feladatok** végrehajtásának szükségleteit, így jövőkutatással, koncepciófejlesztéssel és kísérletezéssel, doktrínairással, stratégiai tanulmányokkal, a modern harcelfjárások által felvetődő jogi aspektusokkal, technikai kutatással foglalkozó osztályok állnak rendelkezésre ahhoz, hogy a transzformációnak ne csak egyetlen tényezőjének (a doktrínák) vonatkozásában mutassanak be életképes megoldásokat a haderő számára, hanem **a megoldások komplexek átfogóak** legyenek.

A csehországi Vyskovban tett szakmai látogatás csalódást keltett, mert a rendelkezésemre álló korábbi írások (Krajncz Zoltán és Forrai László János) alapján más képet vártam. A korábbi állapotokhoz képest a cseh **doktrínafejlesztést teljesen decentralizálták**, a különféle doktrínákat több egymástól elszigetelt szakmai műhelyben dolgozzák ki, azok sincsenek forrásokkal megfelelően ellátva, a doktrínafejlesztésnek **nincs jogilag szabályozott rendje**. A doktrínafejlesztés nincs beágyazva a transzformációs feladatok közé, azaz nincs azt támogató koncepciófejlesztés, jövőkutatás, stb. A cseh hadsereg felismerte, hogy **önálló nemzeti doktrínafejlesztés milyen kockázatokat hordoz magában** és mennyire költséges és forrásigényes lenne létrehozni egy ilyen központot, ezért **igyekeznek átvenni** a náluk lényegesen jelentősebb doktrína- és koncepciófejlesztési potenciállal rendelkező országok **doktrínáit**. A NATO- és más országok doktrínáinak adaptálása meglehetősen vegyes eredményre vezetett, hiszen elkészítésükben rengeteg a bizonytalanság és a véletlen. Ez aláhúzza a szabályozott, normatív doktrínafejlesztés szükségességét.

A Magyar Honvédség doktrínafejlesztéséért felelős tisztként, saját munkám eredményeinek rögzítésével és feldolgozásával végeztem el a magyar doktrínafejlesztés tapasztalatainak feldolgozását. A rendszer hasonlóan a cseh rendszerhez elszigetelten működik a transzformáció többi elemétől. Dacára a közös szervezeti egységnek, **nincsenek érvényes műveleti vagy stratégiai tapasztalatok**, melyek biztos alapot jelentenének az

¹ A központ kiadványainak elkészítésében rendszeresen közreműködik a brit Bristol University, Cranfield University, Oxford Research Group, Imperial College London, Oxford Analytica, University of Cambridge, University of Oxford, stb. Továbbá más külföldi kutató intézetek is megküldik bedolgozásait, javaslataikat: French Directorate of Strategic Affairs, Getulio Vargas Foundation, Brazil, RAND Europe és külföldi állami intézetek felkérésére is sor kerülhet: Norwegian Ministry of Defence, Saudi Arabia Armed Forces War College, Slovak Republic Institute for Security and Defence Studies Ministry of Defence(!), Swedish National Defence College, US Army Training and Doctrine Command, stb.

önálló, NATO-tól független doktrínafejlesztésnek, **nincsenek jövőkutatói inputok**, melyek motorjai lehetnének a doktrínák elkészítésének és a Honvéd Vezérkar koncepciófejlesztésétől még **szervezetileg is el van különítve** a Magyar Honvédség doktrínafejlesztésért felelős szervezet. A magyar doktrínák és harcászati szabályzatok tanulmányozásával megállapítottam, hogy a rendszer megfelelő mennyiségben bocsát ki doktrínákat az igényeknek megfelelően, de minőségében teljesen megbízhatatlan, **vélemény alapú írások születtek**, melyek **nincsenek harmonizálva** sem külön-külön a magyar doktrína hierarchia egyes elemeivel, sem az alárendelt szabályzatokkal (pl: harcszabályzatokkal). A legsúlyosabb gond azonban az, hogy a doktrínák mindegyik eleme és az egész hierarchia általában is súlyosan ellentmond a NATO érvényes doktrínáinak.

Mindezek a kvalitatív módszerek együttesen olyan átfogó módszertan felfedezését eredményezték, mely ideálisnak bizonyult a disszertáció legfőbb sejtésének és hipotéziseinek alátámasztására.

2.2. Elemzési keret

A stratégia és doktrínaalkotással kapcsolatos kutatás során az első akadály a terminológiák pontatlansága volt, nevezetesen az, hogy a szerzők más-más tartalmat tulajdonítottak ugyanazoknak a szavaknak. Ezzel gyakorlatilag az „almát hasonlították össze a körtével”, és ez érvényes volt mind a stratégia, mind a doktrínával kapcsolatos írásokra. Így a disszertáció legfontosabb elemzési keretévé a terminológiai keret vált. Ahelyett, hogy a disszertációban egy újabb terminológiai rendszert állított volna fel, melynek senki által el nem ismert „virtuális külön világában” szabadon operált volna a kifejezésekkel, inkább a szövetség általánosan elismert és egyezményes terminológiáját választottam.

A további kutatások során bebizonyosodott, hogy a szövetség közös bölcsességét és gondolkodását megjelenítő doktrínák is értelmezhetetlenek lennének közös szókincs, azaz egységes terminológia nélkül. Az **ismeretek és gondolatok konvertálásának egyértelmű lehetőségét az egyezményes katonai terminológiák kialakításával** lehet elérni. Így tehát a terminológiai keretek tisztázása a disszertáció fontos tényezőjévé vált.

További keretet jelentett a történeti szempont, a stratégia és a doktrína kifejezés megjelenése a katonai gondolkodásban. A stratégia kifejezés több mint két évezredre tekint vissza, így a stratégia történetének áttekintése túl messzire vitt volna tárgyatól és ez a disszertációt is zsákutcába vitte volna. Ezért tehát mindössze a 19. század legnagyobb katonai gondolkodójának releváns gondolatait tekintetem át. Clausewitz előtt, a stratégia a katonai mozgások összességét jelentette az ellenség ágyúinak lőtávolságán kívül². Clausewitz viszont a **stratégiát, mint a csata alkalmazásának művészetét határozta meg a háborús célkitűzések megvalósításának eszközeként**. Egyben azt is leszögezi, hogy a stratégiai elméleteknek nem feladata, hogy örökérvényű szabályokat, törvényszerűségeket állapítson meg³, hanem mindössze keretet adnak a valóságról való gondolkodásnak, igazi feladatuk pedig annak feltárása, hogy melyek a stratégia tárgyának állandó tényezői, azaz abszolútumai, és melyek az átmeneti jelenségek. Clausewitz gondolkodásának középpontjában a háború politikai jellegének felismerése áll. Elmélete szerint a háború nem elszigetelt autonóm jelenség, hanem a politikai célok elérésének **eszköze**. Ebből következően a politikai vezetésnek kell meghatározni és irányítani a katonai stratégiai

² Heindrich Dietrich von Bülow definíciója.

³ Antoine-Henri, Baron Jomini a stratégiai tanulmányokat mindig igyekezett didaktikus előírásokká redukálni.

célokat, a **katonai stratégiai célok pedig a taktikai célokat determinálják**. Clausewitz gondolatainak tovább gombolyításával Jablonsky professzor mutatott rá a stratégia vertikális értelmezésének kibővülésére, és egy új, horizontális dimenzió megjelenésére is. A **nemzeti stratégia** nemcsak a katonai erőt és a katonai stratégiát foglalja magában, hanem a **nemzet erejének egyéb elemeit is: a gazdasági, a pszichológiai, politikai erőt is**. A katonai stratégia természetesen nem választható el a nemzeti stratégia egyik elemétől sem.

A katonai doktrína történetisége nem tekint vissza ilyen messzire és így jelentéstartalma nem is ment át olyan nagy módosulásokon, mint a stratégia fogalma. A **doktrína a legszélesebben elterjedt értelmezésben olyan útmutató, alapelvek gyűjteménye**, melynek célja nem feszes, kötelező előírások közvetítése, hanem sokkal inkább a gondolkodásmód kialakítása, magyarázat, narratíva, melyre fel lehet fűzni a korszerű fegyveres harc jelenségeit, magyarázatot nyújt, oktat és biztosítja a közös filozófiát és az egységes nyelvezetet. Ettől gyökeresen eltérő funkciót tulajdonított a doktrínának a porosz és az orosz katonai gondolkodás, mely határozottan normatív, előíró jelleget adott a katonai doktrínának a 19. század végén. A szovjet-orosz katonai gondolkodás megőrizte ezt a jellegzetességét és egyenesen fel is cserélte a katonai stratégia és a doktrína közötti viszonyt. Ilyen értelemben az orosz doktrína valójában nem katonai, hanem politikai jellegű dokumentum.

2.3. Hipotézisek

A kutatás a következő hipotézisekre épült:

1. A stratégia és doktrínafejlesztés egymással összefügg, de egymásra gyakorolt hatásuk nem egyirányú, hanem kölcsönös, azaz a doktrínák is (vissza-) hatnak a stratégiai gondolkodásra.
2. A stratégiaalkotásnak és doktrínafejlesztésnek léteznek sajátos és általánosan elfogadott elvei, összefüggései és egységes módszertana.
3. A stratégiaalkotásnak és doktrínafejlesztés egyetemes elveinek alkalmazása a NATO tagállamok doktrínáinak koherenciáját eredményezi, amely az interoperabilitás elengedhetetlen része.
4. A magyar doktrínarendszernek koherensnek kell lennie a szövetségi doktrínákkal.

Az első hipotézis bizonyítása a kutatás alapvető gondolatához kapcsolódik, a bizonyítás során igyekeztem a stratégiaalkotásra és a doktrínafejlesztésre érvényes általános elveket és törvényszerűségeket megtalálni. A kutatás során ezt a hipotézist két részre bontva először a stratégiaalkotás elveit vizsgáltam, majd a doktrínafejlesztés feltételezett elvrendszerét tanulmányoztam. Premisszának számít a stratégiai tanulmányokban, hogy a stratégiák határozzák meg a doktrínákat. Az a gondolat azonban, hogy ez a kapcsolat az ellenkező irányba is hat, vagyis a doktrínák által feltárt katonai módszerek és eljárások befolyásolják a stratégiai gondolkodást is, egészen újszerű és az ebből levonható következtetés egészen új alapokra helyezi a doktrínák fejlesztését. A hipotézis felállításakor még magam is kizárólag a doktrína stratégia általi determináltságát ismertem. Igaz, hogy a katonai gondolkodás kereteit a politikai stratégiai szint határozza meg azzal, hogy kijelöli a célokat és hozzárendeli a célok elérésének eszközeit. Ugyanakkor a célok elérésének konkrét módszereire már nem tud választ adni a politika stratégiai szint, ezért tehát létezik a doktrínáknak olyan feltáratlan forrása, ami a stratégiától független, szakmai alapokra helyezi(-k) a katonai gondolkodást. A disszertációmban bemutattam a doktrínafejlesztéshez

kapcsolódó rendszerek hatásait a doktrínára és azon keresztül a stratégiára⁴, ezzel igazoltam első hipotézisemet.

A második hipotézis alapvető gondolata az, hogy egy modern állam és korszerű hadsereg nem hagyatkozhat teljes mértékben intuitív stratégiákra, egyéni megérzésekre, karizmatikus géniuszok ösztöneire, hanem rendelkeznie kell egy olyan kidolgozott módszertannal, mely a hibák elkövetését minimalizálja és mérnöki alaposságra és körültekintésre törekszik. A kutatás célja volt ezeknek az alapelvek és eljárások megtalálása, melyekkel megalapozott, körültekintő és ésszerű stratégiák alakíthatóak ki. Kezdeti feltételezésem az volt, hogy a stratégiaalkotás módszereinek feltárásával egyszersmind megtalálom a doktrínafejlesztés módszereit is, mert azok hasonlóak vagy azonosak. Kutatásaim azonban mind a stratégiaalkotás, mind a doktrínafejlesztés területén egymástól független, de mégis egymáshoz illeszthető, koherens módszertant tártak fel. Ez a feltárt doktrínafejlesztési eljárás általánosan elfogadott a NATO szövetségi doktrínáinak fejlesztésében és a fejlett tagállamok nemzeti doktrínafejlesztésük során is alkalmazzák. Disszertációm bemutatja a stratégiaalkotás elvi módszereit⁵ és részletesen tárgyalja a doktrínafejlesztéshez kapcsolódó rendszereken⁶ keresztül a doktrínák kidolgozásának elméletét⁷ és gyakorlatát⁸. Így tehát ez a hipotézisem bebizonyosodott.

A harmadik hipotézis a reprodukálhatóság tudományos ismervére épült. A hipotézisnek elméleti feltétele, hogy a stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés általános és különös elveit valamennyi NATO országban ismerik, értik és követik. Feltételeztem, hogy az alapelveket figyelembe véve a hasonló biztonságpolitikai helyzetben lévő tagállamok hasonló elvi végeredményre jutnak, tehát doktrínáik nagyfokú koherenciát mutatnak. A hipotézis a doktrínák vonatkozásában különös jelentőséggel bír, hiszen a doktrínák olyan rendszerezett tanok, tételek, melyek a közös gondolkodás alapját jelentik. Ha a NATO-tagállamok egységes doktrínafejlesztési módszereket alkalmaznak, akkor annak eredménye is csak egységes doktrínarendszer lehet. Az egymástól csekély mértékben eltérő nemzeti doktrínák mindössze a nemzeti politika sajátosságaira, eltéréseire és hangsúlykülönbségeire utalnak, de a jelentősebb eltérések már komoly rendellenességekre hívják fel a figyelmet. A hipotézis második fele minden kétséget kizáróan igaz, hiszen a NATO doktrínák rendeltetése a közös gondolkodás, az együttműködés kialakítása. Ugyanakkor számos anomáliát fedeztem fel a NATO tagállamok doktrínáinak egyöntetűsége területén: a magyar és a cseh rendszer csak véletlenszerűen (értsd: nem szükségszerűen) eredményezi ugyanazokat a doktrinális gondolatokat (dokumentumokat). Az eltérések nem mindig jelentősek, de a magyar doktrínahierarchia esetében gyakorlatilag annak diszfunkciójáról kellett beszámolnom. Vizsgálatom megállapította, hogy ezek a rendellenességek nem tudatos és rendszerszerű tevékenységből származnak, hanem véletlenszerűek és rendszertelenek, azaz a vizsgált terület szabályozatlanságára vezethetők vissza. A doktrínák ötletszerű kialakítása abból fakad, hogy nem létezik egységes intellektuális folyamat, ami kizárná a ki- és bedolgozók szubjektív véleményét. Szükséges, hogy a folyamatban garanciák legyenek arra, hogy a doktrínákban megfogalmazott elvek objektív tapasztalatokon, tudományos kutatásokon és kísérleteken nyugodjanak. A hipotézis ugyan nem igazolódott teljesen, de értékes következtetésekre adott alkalmat, a teljes vizsgálatához célszerű lenne további kutatásokat folytatni a nemzetközi doktrínafejlesztés gyakorlatában.

⁴ Ld: 2. sz. mellékletet; és 3.2.4 fejezetet.

⁵ 2. fejezet

⁶ 3. fejezet

⁷ 4. fejezet

⁸ 6-7. fejezet

A negyedik hipotézis tekintetében a disszertáció megvizsgálta a magyar doktrínafejlesztés közelmúltját és jelenét. Egyfelől a magyar doktrínafejlesztés szervezeti és tervezési keretei emlékeztetnek a nemzetközi gyakorlatban tapasztaltakra, de a magyar doktrínafejlesztés mégsem kellően szabályozott. A magyar rendszer hatalmas teret ad a kidolgozóknak egyéni véleményeik megjelenítésére és ezért a doktrínák kiadásáról kiadásra eltérő tartalommal jelennek meg. Az egyszerre érvényes magyar doktrínák súlyos önellentmondásokat tartalmaznak, valamint a magyar harcsszabályzatoknak és a szövetségi doktrínákkal is ellentétesek. A hipotézis cáfolata azonban elvezetett azokra az eredményekre és következtetésekre, melyek segítik olyan összefüggő rendszer kialakítását, mely összefogja a doktrínafejlesztést annak bemenetével (tapasztalatfeldolgozás, jövőkutatás) és kimenetével (haderőfejlesztés, képességfejlesztés).

3. A kutatás eredményei

A disszertáció első fejezetének három fő feladata volt. Először a stratégia fogalomrendszerét tisztázza, miközben áttekinti jeles külföldi és magyar gondolkodók egymásnak ellentmondó stratégia definícióit és a fogalom kialakulásának történeti előzményeit is és értelmezésének kiterjesztését. Ezeknek a fogalmaknak a tisztázása fontos előfeltétel a disszertáció hipotéziseinek bevezetéséhez, mert a hipotézisek azon a központi gondolaton alapulnak, hogy a stratégiai és a doktrinális gondolkodásnak és fejlesztésnek konkrét sajátosságai és törvényszerűségei vannak. A disszertáció ötvözi későbbi fejezeteiben, a hipotézis igazolására a lefektetett alapfogalmakat a stratégia- és doktrínafejlesztési teóriákkal.

Másodszor, e fejezet a doktrína fogalmának kialakulását és történelmi előzményeit, fejlődését mutatja be, kiemeli annak szerepét és alapvető eltérését a merev, kötelezettségeket tartalmazó szabálykönyvektől. Ez a fejezet elhatárolja a katonai doktrína fogalmat más értelmű (pl: tudományos, vallási és politikai) doktrínáktól.

Harmadsorban ez a fejezet mutatja be a politikai irányelvek és a doktrínák közötti hierarchiát és kölcsönös egymásra hatásukat. Ez a kapcsolat látszólag triviális, hiszen Clausewitz óta axióma a háború politikai jellege, amiből egyenesen következik a doktrínák politikai meghatározottsága, ugyanakkor a katonai gondolkodás visszahatását a politikai-stratégiai szintre kevesen ismerték fel és Magyarországon nem is nagyon találunk példát rá.

A disszertáció második fejezete bemutatja a „nagy stratégiát”, amely a nemzet életében jelenlévő legmagasabb szintű, stratégia. A „Grand Strategy” nemzedékeken át öröklődik, a polgárok ethoszából és értékeiből származik és alapvető célja az, hogy azt megőrizze a következő nemzedék számára. A fejezet legfontosabb gondolata az, hogy az igazi stratégia nem éri be a nemzet erőforrásainak egymástól elkülönülő rövidtávú alkalmazásával, hanem a nemzeti erő valamennyi tényezőjét egyszerre hangolja össze és a közvetlen kormányzati feladatok időhorizontján túlra mutat. Ez a fejezet áttekinti a stratégia fejlesztés irodalmát, bemutatja a stratégiai tanulmányok legnevesebb gondolkodóinak releváns munkáit és rámutat arra, hogy a különféle modellek nem térnek el egymástól lényegesen, sőt valójában tökéletesen illeszkednek egymáshoz, kiegészítik egymást. Míg Cunningham egy fajta pozitivistá módszertannal mutatja be stratégiára vonatkozó megfigyeléseit, Lykke, Bartlett, Yarger és Lloyd határozottan normativista álláspontot vesznek fel és nem elégednek meg a valóság objektív kifejtésével, hanem nézeteikkel igyekeznek befolyásolni az őket körülvevő környezetet és a valóságot igazítani kutatási eredményeikhez. Ennek egyenes eredménye, hogy a disszertáció fókusza ezen a ponton a magyar stratégia alkotás leírása helyett ajánlásokat fogalmaz meg arra, hogyan kellene vagy hogyan volna helyes stratégiát alkotni.

A fejezet ismét aláhúzza azt a korábbi következtetést, hogy a katonai stratégiának, a nemzeti biztonsági stratégia egyik ágazati stratégiájaként összhangban kell állnia a nemzeti erő többi komponensére vonatkozó stratégiákkal, azokat egymásba kell illeszteni, hogy egymást hitelesen támogathassák.

A harmadik fejezet a disszertáció lényeges hipotézisét igazolja, azzal, hogy a stratégiaalkotásnak olyan általános elveit tárja fel, melyek egymással jól összehangolhatóak és a jelek szerint koherens egészet alkotnak.

Míg az előző fejezetek a stratégiai tanulmányok neves képviselőinek munkásságán alapultak, a negyedik fejezet kifejezetten a NATO Szövetségi Átalakítási (Transzformációs) Parancsnokság és alárendelt szervezeteinek megfigyelésén, elsődleges dokumentumok tanulmányozásán alapul. A disszertáció másik kulcsfontosságú fejezetének számít, mert a nem csak a doktrínafejlesztés adminisztratív aktusait mutatja be, hanem a fejezet a doktrínafejlesztést az eddig bemutatott kontextuson (értsd: politikai determináltságán) túl, egy új dimenzióba is helyezi. Ebben a dimenzióban a doktrínafejlesztés nem kizárólag a politikai stratégiák függvénye, hanem a katonai transzformációs folyamatoknak is, melyeknek része a jövőkutatás, a tapasztaltfeldolgozás, a koncepciófejlesztés és kísérletek. Ez a gondolkodási és gyakorlati tesztelési folyamat látja el a doktrínákat friss tudással, aktuális tapasztalatokkal. A transzformáció komplex rendszerként működik, ahol az eredményt az új képességek létrehozása jelenti és ebben az összefüggésben a doktrína, a doktrinális irodalom csak egy összetevője adott képességnek.

Az ötödik fejezet a doktrínafejlesztés humán aspektusainak, a doktrínairókkal szemben támasztott elvárásokat fejt ki. E fejezet magyar forrása egy olyan munka, mely közel egy évtizeddel korábban keletkezett mégis illeszkedik az általam feltárt alapvetésekhez, de mégis határozottan a doktrínairókra hárítja a doktrínairás teljes felelősségét.

A hatodik fejezet a nemzetközi doktrínafejlesztési trendeket és gyakorlatot veszi górcső alá. Elsősorban egy fejlett NATO-tagállam (Egyesült Királyság) doktrínafejlesztésének vizsgálatával azt bizonyítottam, hogy megfelelő szervezeti kultúra, hagyományok, infrastruktúra és szellemi erőforrás birtokában lehet csak fenntartani az egyébként rendkívül összetett transzformációs eljárást, melynek egyik eredményeként születnek meg a doktrínák. A fejezet fontos megállapítása az is, hogy a doktrínák készítésének pontosan meghatározott szervezeti rendje és folyamata van. Nyilvánvaló vált az is, hogy dacára a brit külön utas politikai gondolkodásnak a britek is törekednek a lehető legszorosabb együttműködésre a szövetséggel. A koncepció- és doktrínafejlesztés eredményeit nem tartják fenn maguknak, hanem igyekeznek azt a lehető legszélesebb körben terjeszteni és ezért a rendelkezésükre álló forrásokat felajánlják a szövetségnek és aktív közreműködői a NATO doktrínafejlesztési folyamatának. A cseh doktrínafejlesztés a magyar gyakorlathoz hasonlóan, de éles ellentétben a brit eljárásrenddel nem rendelkezik egyértelműen meghatározott doktrínafejlesztési szabályozással. A cseh doktrínafejlesztés szervezete decentralizált, a doktrínák egyenetlen színvonalúak. Fontos tanulság azonban az, hogy a cseh doktrínafejlesztők felismerték azt, hogy a teljesen önálló nemzeti doktrínafejlesztés súlyos kockázatokat hordoz magában, ezért spontán igazodási pontnak választották fejlettebb NATO tagállamok (Holland, a Brit és a Norvég) fegyveres erőinek összhaderőnemi doktrínáit.

A hetedik fejezet a disszertáció egyik legfontosabb fejezete, mely a doktrínafejlesztés magyar tapasztalatait és eredményeit összegzi. E fejezet elkészítése primer kutatáson alapul:

közvetlen megfigyelésen, adatgyűjtésen és azok feldolgozásán, de egyben a vonatkozó magyar szakirodalom kutatásán is. A fejezettel kapcsolatos részeredmények publikációja olyan vitákat váltott ki, melynek eredményeképpen az eredeti tanulmány nem is jelenhetett meg az MH központi folyóiratában, teljes terjedelemben. A magyar doktrínafejlesztés súlyos ellentmondásokkal küszködik és miközben hatalmas erőforrásokat vesz igénybe az eredményei megkérdőjelezhetőek. A fejezet rámutat arra, hogy a doktrínafejlesztés elszigetelten működik, mind a magyar tapasztalatfeldolgozó rendszertől, mind a transzformációs folyamatoktól (jövőkutatás, képesség- és koncepciófejlesztés), mind a kiképzés-oktatástól. Ezek alapján a rendszerről elmondható, hogy miközben formálisan teljesíti közvetlen feladatát (ti. elkészíti a számára meghatározott mennyiségű doktrínát), de céltalanul köt le hatalmas erőforrásokat. A fejezet alapvetően pozitivista szemlélettel írja le a létező valóságot, de egyszersmind szembesíti is a máshol már létező gyakorlattal és szinte már normatív jelleggel fogalmazza meg a teendőket annak érdekében, hogy a MH korszerű doktrinális háttérrel rendelkezessen. A két nézőpont (ti. leíró vs. normatív) egymáshoz való közelítése elvezet ahhoz is, hogy milyen megoldásokkal javítható a doktrínafejlesztés, hogyan közelíthetőek a racionálisnak tartott fejlesztési elvek és a gyakorlatban alkalmazott eljárások.

4. Következtetések összegzése

A disszertáció nagy hangsúlyt fektetett a stratégia és a doktrína terminológiai kereteinek részletes kidolgozására, mert feltételezte, hogy a két fogalom között erős összefüggés és kölcsönhatás van. A kutatás kezdetén kézenfekvőnek látszott az is, hogy nagyjelentőségű **stratégiák és doktrínák kialakítása** nem kizárólag intuitív módon történik, hanem **megfelelően strukturáltan, alapos módszertani háttérrel**. Ez kétségek nélkül bebizonyosodott.

A stratégiafejlesztés elmélete rendkívül logikusan felépített és egymást támogató elméletek rendszere, melynek használatával nem csak a stratégiai dokumentumokat lehet racionálisan és koherensen egymásba illeszteni, hanem haderőtervezés számára is megfelelő alapokat biztosít a transzformációs folyamatok beindítására. A **transzformáció, mint a doktrínafejlesztés felett álló rendszer**, nem csak a stratégiai dokumentumokból meríti a szükséges jövőbeni képességcélokat, hanem a tudományos igényű **jövőkutatásból** és az aktuális műveletek **tapasztalatainak feldolgozásából**. A feltárt képességhiányok mentén tudományos igényű **koncepciókat** dolgoznak ki, melyek hasznosságát **kísérletekkel** igazolják. Végül a koncepciók alapján új képességeket alakítanak ki, melynek **doktrinális összetevőjét** állítják össze a doktrínafejlesztő szellemi műhelyek.

A teljes stratégia- és doktrínafejlesztési folyamat viszonylag hosszú időt vesz igénybe, noha nyilvánvaló okokból mindig sürgetően jelentkeznek a képességhiányok megszüntetésére irányuló igények. A folyamat időszükséglete mellett a humán (törzsállomány, szakértők és egyéb szellemi kapacitás) erőforrás igénye is igen nagy, az elemeknek külön-külön is, de összesen szinte fel sem becsülhető. Nyilvánvaló, hogy olyan kis tagállamok, amelyek folyamatosan időzavarral küzdenek és szinte állandósult a létszághiány, az ilyen idő- és humán erőforrás igényes szervezet létrehozása nem áll érdekében. Alternatívát jelent, ha a szűkös erőforrásokat egyesítve, együtt, **közös szervezetben végzik el a transzformáció komplex folyamatát** és annak eredményeit átveszik, adaptálják, hasznosítják, validálják és a tapasztalatai nyomán visszacsatolást nyújtanak.

5. Új tudományos eredmények

1. **Bővíttem eddigi ismereteinket** a stratégiaalkotás elméletéről. Nagy előrelépés, hogy bebizonyosodott, hogy ezek a nemzeti stratégiafejlesztésre vonatkozó elméletek nem egymással versengő elméletek, hanem egymást szervesen kiegészítik és tovább bővítik ismereteinket.
2. **Bebizonyítottam**, hogy a doktrínákat nem kizárólag a stratégia befolyásolja, hanem a koncepciófejlesztés eredményeiből is táplálkoznak.
3. **Feltártam**, hogy a doktrínák hatással vannak a stratégiai gondolkodásra. A stratégiák irányelvei meghatározzák a politikai célokat és feladatokat, megadják a prioritásokat, költségvetési szempontokat és leírják azokat a kívánatos katonai képességeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a haderő képes legyen a stratégia által megszabott feladatokat ellátni. A doktrínák azonban a katonai módszerek és kompetenciák tisztázásával a védelempolitikai szint számára is útmutatást nyújtanak a stratégia fejlesztése során.
4. **Igazoltam**, hogy a doktrínafejlesztés komplex, nagy erőforrás igényű feladat, ezért ésszerű mértékben törekedni kell a szövetségi doktrínarendszer adaptációjára.

Összességében disszertáció kiragadja a **doktrínafejlesztést** eddigi tisztán stratégia általi determináltságából, abból a szemléletből, hogy csak és kizárólag a stratégiai-politikai szint határozza meg. Az új összefüggés a **transzformáció rendszerébe helyezi a doktrínákat és ezzel teljesen új távlatokat nyitott a kutatás.**

5. Gyakorlati felhasználás (Ajánlások)

Dolgozatom felhasználására elsősorban Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának folyamatban lévő elkészítése során mutatkozik lehetőség. Praktikus modellnek kínálkoznak a disszertációban bemutatott egymást kiegészítő stratégiaalkotási elméletek. Fontos lenne, hogy az eddigi szinopszis-típusú megírás helyett valódi stratégiai gondolkodás valósuljon meg a tárcánál.

Másodsorban ajánlásokat fogalmazok meg további tudományos kutatásokra. Javaslom megismételni Krajnc Zoltán kutatásait (OTKA 67890 Kutatás) a doktrínafejlesztési stratégiák összehasonlító vizsgálatáról. Ez a kutatás értékes lehet abból a szempontból is, hogy az elmúlt 10 évben bekövetkezett változásokról is egy új kép rajzolódjon elénk. Fontosnak tartom felülvizsgálni a magyar doktrínák hasznosítását, validálását is. Ezen a téren dokumentálni kell a magyar gyakorlatot és szembe kell állítani a hozzánk hasonló méretű országok és hadseregek tapasztalatával, különös tekintettel arra, hogy a magyar doktrínafejlesztést a közeljövőben újraszervezik, de a korábbi tapasztalatok rögzítése és feldolgozása nélkül az új szervezeti rend sem eredményezhet hatékony megoldást.

A disszertáció harmadik, sokkal praktikusabb felhasználása a magyar doktrínafejlesztés új összefüggésbe helyezésére (ti: a doktrínafejlesztés a transzformáció részeként valósul meg) vonatkozik. Célszerű lenne, hogy a tárcánál és Magyar Honvédségnél (MH) széttagoltan jelentkező transzformációs funkciókat összefogni egy szervezet keretében. Ha a transzformációs funkciók egy szervezetbe csoportosítása nem lenne lehetséges, akkor is meg kell teremteni az egyes elemek közötti szervezett és jogszabályokon alapuló kapcsolatot és szinergiát. A disszertáció gyakorlati felhasználása kiterjedhet a fejlődő transzformációs

terület jogi szabályozásának megteremtésére, illetve a szervezeti intézményrendszer átalakítására is.

Kutatásaim bebizonyították, hogy a magyar doktrínafejlesztés csak akkor tud eredményeket felmutatni, ha táplálja a tapasztalatfeldolgozás és a jövőkutatás, és megfelelő szakemberek állnak rendelkezésre, hogy koncepciókat készítsenek és a jóváhagyott koncepciókat megfelelően megszövegezzék és doktrínákat készítsenek belőlük. Ennek hiányában ésszerű lenne csekély forrásainkkal más nagyobb rendszerekhez csatlakozni és eredményeiket célszerűen adaptálni.

6. A kutatással kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

- 6.1. A biztonság vizsgálata új, szokatlan megközelítéssel in Honvédségi Szemle 144. évf. 2016/1. szám
- 6.2. A brit doktrínafejlesztés rendszere, in: Honvédségi Szemle, 143. évf, 2015/6.
- 6.3. A csapatok tevékenységének osztályozásáról, IN: Honvédségi Szemle, 2013/4, http://parbeszed/sites/kulso/aktualitasok/honvedsegiszemle/Documents/2013_4/H%20Szele%202013-4_beliv_10-15.pdf
- 6.4. A könnyűlövész fegyvernem...1-2, IN: Honvédségi Szemle, 2010/2-3, http://parbeszed/sites/kulso/Documents/katonaisajto/honvedsegiszemle/2010/2010/2/mezo_andras.pdf,
http://parbeszed/sites/kulso/Documents/katonaisajto/honvedsegiszemle/2010/2010/3/mezo_andras.pdf
- 6.5. A Magyar Honvédség terminológiai fejlesztésének és harmonizációjának elvei, in: Seregszemle XI. évf. 4. szám, 2013. október-december
- 6.6. A szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszere, in: Honvédségi Szemle, 2014/1, http://parbeszed/sites/kulso/aktualitasok/honvedsegiszemle/Documents/2014/1/HSz%201_beliv_119-135.pdf
- 6.7. A terminológiai egységesítés folyamata, in: Sereg Szemle, 2012/3
- 6.8. Afrika mindig tud valami újat nyújtani, in: Külügyi Szemle Könyvismertető az „Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek” című könyvről, in: Honvédségi Szemle, 144. évf., 2016/2 sz.
- 6.9. Az amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései in: Honvédségi Szemle 144. évf. 2016/2. szám
- 6.10. Az európai regionális biztonságpolitikai komplexum, in: Felderítő Szemle, XIV. évfolyam, 2. szám, 2015. június, (<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-2.pdf>)
- 6.11. Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban, in: Hadtudomány, 2015, 25. (elektronikus) szám, 79–100. http://real.mtak.hu/29940/1/9_MEZO_ANDRAS.pdf
- 6.12. SITREP on the Hungarian Doctrine Development, in: Defence Review volume 144, special issue 2016/2